



טבת התש"ע

בס"ד

נאום יהודה

לפרשת ויגש (ע"פ שעורו של הרב אלחנן סמט)

גרסותיהם של התובע והנתבע או גרסותיהם של עדים שונים סותרות זו את זו לעתים ללא מוצא.

סיפור משפט שלמה (מלכ"א ג', טז-כח), הנקרא כהפטרת פרשת מקץ (כאשר זו אינה נקלעת בשבת חנוכה), הוא אכן רשומון.

כמו לשלמה, ניתנות גם לנו הקוראים מפי שתי הנשים שתי גרסות סותרות של האירועים באותו לילה שבו מת אחד משני התינוקות שלהן.

שתי הגרסות הגיוניות ומשכנעות באותה מידה, ואין בידי הקורא כל נקודת אחיזה שתאפשר להעדיף אחת על חברתה.

פרשנים שונים לא יכלו לסבול מצב רשומוני זה, וניסו למצוא רמזים מתוך דבריהן מי מבין השתיים היא דוברת האמת.

אך נראה שלא קלעו למטרה: אף שלמה, המלך החכם, מסכם את טענות הנשים בדרך הממחישה את חוסר האפשרות להכריע ביניהן (פסוק כג): **"זאת אמרת זה בני החי ובנך המת, וזאת אמרת לא כי בנך המת ובני החי"**.

חכמתו של שלמה מתגלה ביכולת לגלות את האם האמיתית באמצעות מעשה חדש, **מחוץ** לדיון בגרסותיהן הסותרות של הנשים.

הכרעה זו אינה פוגעת בהגדרת הסיפור כרשומון, משום שלנו, הקוראים, לא ברור גם אחר הכרעת שלמה מי מבין שתי הנשים שהציגו את גרסותיהן היא האם האמיתית (הפרשנים חולקים זה על זה בניסיונותיהם לגלות מי מבין השתיים היא שאמרה **"תנו לה את הילוד החי..."** ומי היא זו שאמרה **"גם לי גם לך לא יהיה"**, ומחלוקתם נראה שאינה ניתנת להכרעה).

בעיון זה נבקש לבדוק מצב המתקרב לרשומון בסיפור יוסף, אף על פי שהעימות הוא בין גרסת המספר לגרסת אחת הדמויות בסיפור, החוזרת אל האירועים ביהבטה לאחר.

ב. מבנהו של נאום יהודה

נאום יהודה בראש פרשת ויגש הוא הדיבור הארוך ביותר בספר בראשית: שבעה-עשר פסוקים.

א. רשומון

רשומון הוא שמו של שער בחומתה העתיקה של העיר קיוטו ביפן.

שער זה העניק את שמו לסרט שנעשה ב-1950 בידי תסריטאי יפני מפורסם על פי סיפור קצר שנכתב בתחילת המאה בידי הסופר היפני ריונסוקה אוקטאגאוה.

הסיפור (ששמו המקורי הוא 'בחורשי') מכיל שלוש גרסות שונות לאירוע אחד - מעשה רצח - מפי שלושת הנוכחים היחידים שהיו באותו אירוע. הגרסות - כל אחת מהן הגיונית, שלמה ומשכנעת - סותרות זו את זו בשאלה המרכזית: מי הרוצח. בסיום הסיפור נשאר הקורא נבוך: מה הן העובדות שאירעו שם, ואיזו גרסה היא האמתית?

הסרט 'רשומון' התפרסם במערב ועורר עניין רב בעולם כולו, והז'אנר (הסוגה) הספרותי שהלך והתפתח במהלך המאה העשרים על פי הדגם הזה נקרא על שם אותו סרט - 'רשומון'.

האם ניתן למצוא בסיפור המקראי דוגמות ל'רשומון', או לפחות התקרבות לכך?

נראה שהדבר חסר סיכוי:

האירועים בסיפור המקראי מסופרים לנו בדרך כלל על ידי מספר יכול יודע, וגרסתו היא האמת המוסמכת.

אם ניתנות בסיפור המקראי גרסות נוספות ואחרות של אירוע כל שהוא, הן ניתנות מפי הדמויות שבסיפור ביהבטה לאחר, וההבדלים בין אותן גרסות לבין התיאור הבא מפי המספר משקפים אחת מן השתיים:

א. שינויים מגמתיים, שנעשו בכוונה או בתום לב על ידי אותה דמות שמפיה נשמעת גרסה שונה.

ב. שינויים המשקפים את המציאות, ושבאמצעותם ניתן להשלים ולהרחיב את תיאור האירוע כפי שניתן מפי המספר.

אלא ש'רשומון' אינו רק ז'אנר ספרותי:

הוא משקף סיטואציות שונות בחיים הממשיים, וכאשר בא הסיפור לשקף סיטואציה 'רשומונית' כזו, הוא הופך בעצמו לרשומון.

במילים אחרות: במקום שאין המספר המקראי משתף עצמו בתיאור העובדות, אלא משאיר זאת רק לדמויות השונות שבסיפור, אז ניתן לדבר על רשומון אף במקרא.

אחד המקומות המובהקים בחיים שבהם רשומון מהווה מציאות יומיומית הוא בית המשפט.

כאמור, שני חלקיו הראשונים של נאום יהודה מכילים 'הבטות לאחור' אל שני אירועים קודמים בסיפור.

לשם מה חוזר יהודה בדבריו אל האירועים ההם מן העבר?

קל לענות על כך במה שנוגע לחלקו השני של הנאום: הרי אין יוסף יודע מה אירע בארץ כנען בין האחים לבין אביהם, באיזה קושי חילצו את בנימין מעם אביו שסירב לתת לרדת עם האחים, ורק הרעב המאיים על המשך קיום המשפחה כולה שבר אותו.

גם בהישברו חשש יעקב מפני אסון שיקרה את בנימין ואשר יוריד את שיבתו ברעה שאולה. והנה, אשר יגור יעקב בא לו.

הבאת דברים אלו לידיעתו של השליט אולי תרכך את לבו. אולם מדוע חוזר יהודה אל תיאור מפגשם הראשון של האחים עם יוסף?

הרי אירוע זה ידוע ליוסף - שהשתתף בו - כמו לאחים, והוא התרחש לא מזמן?

התשובה לכך נרמזת כבר בפתיחת דבריו של יהודה:

יח בי אדני. ואל יחר אפך בעבדך, כי כמוך כפרעה

זוהי התנצלות מראש של יהודה על דברים קשים שהוא עומד להשמיע באזני השליט, ועל כן הוא מבקש שלא יחרה אפו בו, ועוטר זאת בדברי כבוד והכנעה.

ועוד דבר הוא רומז ליוסף: דבריו הקשים לא ייאמרו בפירוש מפני הכבוד והזהירות, ועל כן הם מצריכים האזנה מיוחדת מצדו של יוסף כדי שיעמוד על כוונתם:
"ידבר נא עבדך דבר באזני אדני",

וכפירוש רש"י כאן:

3. רש"י
באזני אדני - יכנסו דברי באוזניך.

ובכן, מה הדברים הקשים שבפי יהודה?

לכאורה אינו אלא מדווח על דו-שיח שהיה בין יוסף לבין האחים:

"אדני שאל... ונאמר אל אדני... ותאמר אל עבדיך... ונאמר אל אדני... ותאמר אל עבדיך..."

על כך עונים כמה מדרשי חז"ל - ורש"י הביאם:

4. רש"י
"מתחילה בעלילה באת עלינו. למה היה לך לשאול כל אלה?"

דברים אלו מתייחסים לשאלה הראשונה של יוסף "היש לכם אב או אח?"

אולם יש להמשיך את הפרשנות הזאת בעיקר הלאה: אף דרישתו של יוסף להביא אליו את האח הקטן הייתה בעלילה.

נראה שיהודה רומז כאן כי מה שאירע עתה ביחס לבנימין היה בתכניתו של השליט מתחילה!

הוא מביא את התסבוכת בעלילת הסיפור לשיאה הדרמטי, ובו עצמו טמונה ההתרה - נאום זה הוא שמביא את יוסף להתגלות לאחיו:

1. בראשית מ"ה, א-ג

"ולא יכל יוסף להתאפק... ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו. ויתן את קלו בבכי... ויאמר יוסף אל אחיו: אני יוסף. העוד אבי חי?"

כדרכם של נאומים במקרא בדרך כלל, אף נאומו של יהודה, למרות אופיו הרגשני והספונטני, הוא נאום בנוי לתלפיות.

הוא מכוון להשגת מטרתו - ריכוך לבו של השליט המתנכל - ברטוריקה מופלאה ובמגוון של אמצעים אומנותיים.

כיוון שאין זו מטרתו - לעסוק בניחות ספרותי לשמו של נאום יהודה - נעסוק רק במה שנחוץ לעניינו.

הנאום בנוי משלושה חלקים, כמעט שווים באורכם; השניים הראשונים חוזרים אל אירועים מן העבר בהבטה לאחור, ואילו השלישי צופה את פני העתיד.

2. בראשית פרק מ"ד

חלק ראשון - חזרה לתיאור המפגש הראשון בין האחים לבין יוסף המתנכר.

החלק הראשון: (יח) ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה: (יט) אדני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח: (כ) ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו: (כא) ותאמר אל עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו: (כב) ונאמר אל אדני לא יוכל הנער לעזב את אביו ועזב את אביו ומת: (כג) ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני:

חלק שני - חזרה לתיאור הדו-שיח בין האחים ליעקב בעניין שילוח בנימין.

החלק השני: (כד) ויהי פי עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדני: (כה) ויאמר אבינו שבו שברו לנו מעט אכל: (כו) ונאמר לא נוכל לרדת אם יש אחינו הקטן אתנו וירדנו כי לא נוכל לראות פני האיש ואחינו הקטן איננו אתנו: (כז) ויאמר עבדך אבי אלינו אתם ידעתם פי שנים ילדה לי אשתי: (כח) ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טרף ולא ראיתיו עד הנה: (כט) ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון והורדתם את שיבתי ברעה שאלה:

חלק שלישי (פסוקים ל-לד) - מסקנות לעתיד: "ועתה" (ל) - מה יקרה אם ישובו לאביהם בלא בנימין (- יעקב ימות מצער); "ועתה" (לג) - הצעה חלופית של יהודה למנוע רעה זאת (- שהוא יחליף את בנימין כעבד).

החלק השלישי: (ל) ועתה פבאי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו ונפש קשורה בנפשו: (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת והורידו עבדיך את שיבת עבדך אבינו בגוון שאלה: (לב) כי עבדך ערב את הנער מעם אבי לאמר אם לא אביאנו אליך וחטאתי לאבי כל הימים: (לג) ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו: (לד) כי אין אעלה אל אבי והנער איננו אתי פן אראה ברע אשר ימצא את אבי:

ג. מהי מטרת ה'הבטה לאחור' בנאום יהודה?

(לח) וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שְׂקִיָּהֶם וַהֲנֵה אִישׁ צְרוּר כְּסָפוֹ בְּשָׁקוֹ וַיִּרְאוּ אֶת צְרוּרוֹת כְּסָפֵיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ: (לו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֲתִי שְׂפֹלְתֶם יוֹסֵף אֵינְנִי וְשָׁמְעוּן אֵינְנִי וְאֵת בְּנֵימִן תִּקְחוּ עִלַי הִי כְלֵנָה: (לז) וַיֹּאמֶר רֹאבוּן אֶל אָבִיו לֵאמֹר אֵת שְׁנֵי בְנֵי תְּמִית אִם לֹא אֲבִיאֵנוּ אֶלְיִךְ תָּנֶה אֹתוֹ עַל יָדִי וְאֵנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלְיִךְ: (לח) וַיֹּאמֶר לֹא יָרַד בְּנֵי עִמְכֶם כִּי אֲחִיו מֵת וְהוּא לְבָדוֹ נִשְׁאַר וּקְרָאֵהוּ אָסוֹן בְּדָרְךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָּהּ וְהוֹרְדְתֶם אֶת שִׁיבְתֵי בְּיָגוֹן שְׂאוּלָה:

ובשנייה לפני ירידתם הבאה לשם:

7. בראשית פרק מ"ג

(א) וְהָרַעַב כָּבֵד בְּאֶרֶץ: (ב) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל אֶת הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שְׁבוּ שָׁבְרוּ לָנוּ מַעַט אֶכֶל: (ג) וַיֹּאמֶר אֲלֵיוּ יְהוֹדָה לֵאמֹר הָעֵד הָעֵד בְּנֵי הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא תֵרְאוּ פָנַי בְּלִתֵּי אֲחֵיכֶם אֲתֶכֶם: (ד) אִם יֵשֶׁךְ מְשֹׁלַח אֶת אֲחֵינוּ אֲתָנּוּ נִרְדָּה וְנִשְׁבְּרָה לָךְ אֶכֶל: (ה) וְאִם אֵינְךָ מְשֹׁלַח לֹא יָרַד כִּי הָאִישׁ אָמַר אֲלֵינוּ לֹא תֵרְאוּ פָנַי בְּלִתֵּי אֲחֵיכֶם אֲתֶכֶם: (ו) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל לָמָּה הִרְעַתֶם לִי לְהַגִּיד לְאִישׁ הָעוֹד לָכֶם אֲחִ: (ז) וַיֹּאמְרוּ שְׂאוּל שְׂאֵל הָאִישׁ לָנוּ וְלְמוֹלְדֹתֵנוּ לֵאמֹר הָעוֹד אֲבִיכֶם חַי הַיֵּשׁ לָכֶם אֲחִ וְנִגַּד לּוֹ עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַיְדוּעַ נָדַע כִּי יֹאמֶר הוֹרִידוּ אֶת אֲחֵיכֶם:

בנאומו של יהודה מתכווצות הפעמיים לדו-שיח אחד, ואף הוא קצר ביותר בהשוואה לכל אחד מאלו שתוארו בסיפור קודם לכן.

ההאחדה והקיצור הללו הכרחיים במסגרת הרטורית של נאום, אשר חייב להיות מרוכז ואפקטיבי. נראה שיהודה עשה שימוש מושכל בדברים שנאמרו בשני הדיאלוגים שהיו, ותמצת את ההתרחשות כולה בדרך נאמנה מאוד.

אולם כשאנו עוברים לחלקו הראשון של הנאום, שבו מביט יהודה אחורה אל מפגשם הראשון של האחים עם יוסף, אין הדברים עוד כה פשוטים.

נקרא תחילה את תיאור ההתרחשות עצמה:

8. בראשית פרק מ"ב

(ז) וַיִּרְא יוֹסֵף אֶת אָחִיו וַיִּכְרַם וַיִּתְנַבֵּר אֲלֵיהֶם וַיִּדְבֵּר אֲתָם קְשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאֵין בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן לְשֶׁבֶר אֶכֶל: (ח) וַיִּכַּר יוֹסֵף אֶת אָחִיו וְהֵם לֹא הִכְרָהוּ: (ט) וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִרְגְּלִים אֲתֶם לְרָאוֹת אֶת עֲרֹנוֹת הָאֶרֶץ בָּאתֶם: (י) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיוּ לֹא אֲדֹנָי וְעַבְדֶּיךָ בָּאוּ לְשֶׁבֶר אֶכֶל: (יא) כָּלְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נָחְנוּ בְּנֵים אֶנְחֵנוּ לֹא הָיָה עַבְדֶּיךָ מִרְגְּלִים: (יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי עֲרֹנוֹת הָאֶרֶץ בָּאתֶם לְרָאוֹת: (יג) וַיֹּאמְרוּ שְׁנַיִם עֶשֶׂר עַבְדֶּיךָ אֲחִים אֶנְחֵנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַהֲנֵה הִקְטַן אֶת אֲבִינוּ הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינְנוּ: (יד) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מִרְגְּלִים אֲתֶם: (טו) בְּזֹאת תִּבְחָנוּ חַי פְּרַעֲה אִם תִּצְאוּ מִזֶּה כִּי אִם בָּבוֹא אֲחֵיכֶם הִקְטַן הֵנָּה: (טז) שְׁלָחוּ מִכֶּם אֶחָד וַיִּקַּח אֶת אֲחֵיכֶם וְאֲתֶם הִקְטַן וַיִּבְחָנוּ דְּבָרֵיכֶם הָאֵמֶת אֲתֶכֶם וְאִם לֹא חַי פְּרַעֲה כִּי מִרְגְּלִים אֲתֶם: (יז) וַיֹּאסֵף אֲתֶם אֶל מִשְׁמֶר שְׁלֹשֶׁת יָמִים: (יח) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי זֹאת עֲשׂוּ וְחַיֵּי אֶת הָאֲלֹהִים אֲנִי יָרָא: (יט) אִם בְּנֵים אֲתֶם אֲחֵיכֶם אֶחָד יֹאסֵר בְּבֵית מִשְׁמַרְכֶּם וְאֲתֶם לָכוּ הֵבִיאוּ שֶׁבֶר כְּעֹבוֹן בְּתֵיכֶם: (כ) וְאֵת אֲחֵיכֶם הִקְטַן תֵּבִיאוּ אֵלַי וַיֹּאמְרוּ דְּבָרֵיכֶם וְלֹא תִמְוֹתוּ וַעֲשׂוּ כֵן:

ונעבור מיד לנאומו של יהודה: - מקור 2 -

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני ידבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמודך כפרעה. אדני שאל את

יהודה יודע יפה, כמו גם שאר האחים, כי בנימין לא גנב את הגביע, אלא זו עלילה זדונית.

אין הוא מבין אמנם מהו האינטרס של השליט להביא אליו את בנימין ולהפרידו משאר אחיו תוך התעללות באב הזקן, אך ברור לו שכך תכנן השליט **מראש**, תוך הסוואת כוונותיו באמרו "הורידהו אלי ואשימה עיני עליו":

5. רש"י לפסוק יח על פי בראשית רבה

"וכי זו היא שימת עין שאמרת, לשום עינך עליו!":

הסתרת האשמתו של יוסף ברובד הגלוי של הנאום נעשית לא רק מטעמי כבוד וזהירות, אלא מטעם נוסף: כוונת הנאום לתקוף בסתר **ולבקש רחמים בגלוי**.

אם האשמת יוסף הייתה גלויה ובוטה, שוב לא היה סיכוי לעורר את רחמיו ולזכות בוותורו.

זו החכמה הרטורית המאפיינת את נאום יהודה: האיזון בין מה שנאמר בין השורות, שלא ייעלם אך גם שלא יבלוט יותר מדי, לבין מה שנאמר בשורות עצמן.

ד. מה בין ה'הבטה לאחור' בחלקו הראשון של הנאום יהודה לזו שבחלקו השני

קיימים שני סוגים של 'הבטה לאחור' מפי אחת הדמויות במהלך סיפור:

הנדירה יותר היא זו שבה עולה אירוע מן העבר לראשונה מפי אותה דמות, בעוד שבסיפור עצמו לא נזכר הדבר במקום הראוי לכך מבחינה כרונולוגית.

המצויה יותר היא זו שבה עולה אירוע מן העבר שכבר נזכר במקומו בגוף הסיפור.

בדרך כלל אין זהות בין תיאור האירוע במקומו מפי המספר לבין העלאתו לאחור מכן מפי אחת הדמויות.

מגמת ה'מביט לאחור' בהעלאת העבר והנסיבות שבהן הוא פועל ב'הווה הסיפורי' מכתובות שינויי סגנון ושינויי תוכן.

ה'הבטה לאחור' בנאום יהודה שייכת לסוג השני הזה, ועלינו לבדוק אפוא מה הם השינויים בין תיאור האירוע במקומו בלשון המספר לבין תיאורו בפי יהודה בנאומו, ומה סיבתם של שינויים אלו.

גם בסעיף זה, כמו בקודמו, נתחיל בבדיקת חלקו השני של הנאום, מפני ששם הדברים פשוטים יחסית: פעמיים ניהלו האחים דו-שיח עם אביהם.

בראשונה מיד כשחזרו ממצרים:

6. בראשית פרק מ"ב

(כט) וַיָּבֹאוּ אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֶרְצָה כְּנָעַן וַיִּגִּידוּ לוֹ אֶת כָּל הַקְּרֹת אֲתֶם לֵאמֹר: (ל) דָּבַר הָאִישׁ אֲדֹנָי הָאֶרֶץ אֲתָנוּ קְשׁוֹת וַיִּתֵּן אֲתָנוּ כְּמִרְגְּלִים אֶת הָאֶרֶץ: (לא) וַיֹּאמֶר אֲלֵיוּ בְנֵים אֶנְחֵנוּ לֹא הָיִינוּ מִרְגְּלִים: (לב) שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֶנְחֵנוּ אֲחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינְנוּ וְהִקְטַן הַיּוֹם אֶת אֲבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: (לג) וַיֹּאמֶר אֲלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנָי הָאֶרֶץ בְּזֹאת אֲדַע כִּי כְנִים אֲתֶם אֲחֵיכֶם הָאֶחָד הֵנִיחוּ אֲתִי וְאֵת רַעְבוֹן בְּתֵיכֶם קָחוּ וְלָכוּ: (לד) וְהֵבִיאוּ אֶת אֲחֵיכֶם הִקְטַן אֵלַי וְאֲדַעָה כִּי לֹא מִרְגְּלִים אֲתֶם כִּי כְנִים אֲתֶם אֶת אֲחֵיכֶם אֲתָן לָכֶם וְאֵת הָאֶרֶץ תִּסְחָרוּ:

והנה **הקטן את אבינו היום, והאחד איננו**."

ובכן, הם לא הזכירו בדבריהם את **זקנת אביהם**, ולא את היות האת הנעדר **אחי בן אמו של הקטן** שנשאר לבדו מאמו, ואף לא את **אהבת האב** לאותו "ילד" קטן.

ג. דרישת יוסף "הורידהו אלי ואשימה עיני עליו" מקבילה לדבריו בסיפור "**אם תצאו מזה**, כי אם בבוא אחיכם הקטן הנה. שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם". ואחר כך:

"אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם... ואת אחיכם הקטן תביאו אלי, ויאמנו דבריכם **ולא תמותו**".

השינויים כמובן רבים ביותר, אך בעיקר יש להדגיש שיוסף לא הבטיח בסיפור **לשים עיניו (- לטובה)** על אחיהם הקטן.

ד. התנגדות האחים לדרישת יוסף "**לא יוכל הנער לעזב את אביו, ועזב את אביו ומת**" - היכן היא בסיפור עצמו?
שם נתקבלה דרישת יוסף **בשתיקה, ושתיקה כהודאה**.

ה. כבר אמרנו כי דברי יוסף "**אם לא ירד... לא תספון לראות פני**" אינם כתובים לפנינו בסיפור.

ה. **גרסת יהודה בנאומו לתיאור המפגש הראשון עם יוסף בהשוואה לגרסת האחים בדיווחם ליעקב**

בסעיף ג לעיל (מהי מטרת ה'הבטה לאחור בנאום יהודה') עמדנו על כך שמטרת חלק זה בנאומו של יהודה היא לרמוז כי "**מתחילה בעלילה באת עלינו**".

מראשית מפגשם של האחים עם השליט ניכרו **ההתאנות שלו אליהם וחניפות העלילות כנגדם**, הן בשאלות ששאלם והן בדרישתו שיביאו את אחיהם הקטן **(וממילא גם עתה, בפרשת הגביע)**.

לכאורה יכולה מגמה זו של יהודה להסביר את רוב השינויים שבין נאומו לבין סיפור הכתוב, אם לא את כולם.

אולם באמת דבר זה נראה בלתי אפשרי במקומנו. לעשיית שינויים מגמתיים בתיאור עובדות בעת 'הבטה לאחור' ישנם שתי תנאים הגיוניים:

א. **השינויים יהיו 'קוסמטיים' ועל כן כמעט בלתי מורגשים**.

דהיינו: שהמסגרת הכללית של האירוע תישאר בפי הדובר כמו שהייתה במציאות, ורק **בפרטים קטנים "פה ושם"** יחולו השינויים, בלא לעורר חשד.

כאשר מדובר בשינויים מהותיים וגורפים, יש לנו עסק **בשכתוב העבר**, ובפשטות: באמירת שקר גס פחות או יותר.

ב. **שהנמען לאותה 'הבטה לאחור', המקבל את הדיווח על מה שאירע בעבר מפי הדמות הדוברת אליו, לא היה שותף באותו אירוע, ועל כן אינו יודע בעצמו את העובדות**.

שאם לא כן, הוא יזהה בנקל כל שינוי מגמתי קל, ויפסול את עדותו של הדובר אליו.

עבדיו לאמר היש לכם אב או אח. ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו. ותאמר אל עבדיך הורדהו אלי ואשימה עיני עליו. ונאמר אל אדני לא יוכל הנער לעזב את אביו ועזב את אביו ומת. ותאמר אל עבדיך אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם **לא תספון לראות פני**.

אין כאן כמעט שום דבר שניתן להשוות.

קשה להאמין שיהודה מדבר על אותו אירוע שעליו קראנו בפרק מ"ב.

רק מחמת השבוע שעבר עלינו בין קריאת פרשת מקץ לבין קריאת פרשת ויגש אין אנו חשים בחומרת הבעיה.

המכנה המשותף הקיים בכל זאת בין שני המקומות הוא בעצם תיאור מפגש שהתקיים בין האחים ליוסף ושכלל כמה שלבים של דו-שיח.

אף דרישת יוסף מן האחים שיביאו אליו את אחיהם הקטן נמצאת בשני המקומות, אלא שניסוחה שונה שינוי עקרוני ממקום למקום.

נציין את **ההבדלים** הרבים בין הנאום לבין סיפור המעשה:

1. ראשית, נעמוד על מה שהחסיר יהודה בנאומו: העניין המרכזי שנידון בסיפור המעשה בין יוסף והאחים **חסר בנאום**: **האשמתו אותם כמרגלים והכחשתם זאת**. (שלוש פעמים!)

העימות סביב האשמה זו הוא העניין המרכזי הנידון בתיאור בפרק מ"ב.

הוא נזכר בפירוש ברוב רובם של הפסוקים שם, וגם שאר הפרטים הנידונים שם בנוגע למשפחת האחים אינם אלא לצורך בירור האשמתם כמרגלים.

2. אגב כך נשמט מנאומו של יהודה גם מאסר האחים למשך שלושה ימים ומאסרו של שמעון לבדו לאחר מכן, מאסרים שמטרתם להבטיח את בואו של בנימין.

3. האמצעי שנקט בו יוסף להבטחת בואו של בנימין עפ"י נאום יהודה הרבה פחות אפקטיבי: זהו **איומו של יוסף "אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם, לא תספון לראות פני"**. אלא שמילים אלו אינן מצויות כלל בסיפור עצמו.

איום זה אינו הדבר היחיד ש"נתחדש" בנאום יהודה. נעבור על הנאום משפט אחר משפט, וניווכח שכמעט הכול שם חדש:

א. ראשית השיחה בין יוסף לאחים היא בשאלת יוסף "**היש לכם אב או אח?**"

היכן נמצאת שאלה כזו או מעין זו בסיפור?

האחים הם שסיפקו אינפורמציה זו ביזמתם, כדי להפריך את האשמתם כמרגלים, וממילא לא ייתכן ששאלה זו נשאלה.

ב. תשובת האחים "יש לנו אב זקן וילד זקנים קטן ואחיו מת ויותר הוא לבדו לאמו ואביו אהבו" אמורה כנראה להקביל לדברי האחים בסיפור:

"שנים עשר עבדיך אחים אנחנו, בני איש אחד בארץ כנען,

עמם פעולה (ל"ח) "לא ירד בני עמכם..."

כמה רחוקה 'הבטה לאחור' זו שבפי האחים, על כל שינוייה הדקים והמגמתיים, מן ה'הבטה לאחור' שבפי יהודה!

שני התנאים שצינו לעיל חסרים בה:

א. השינויים בדברי יהודה כה מהותיים וכה רבים, עד שנדמה כי לפנינו תיאור של אירוע שונה ממה שסופר בגוף הסיפור.

ב. יוסף, שכלפיו מופנה הנאום, הרי היה מחוללו של אותו אירוע המתואר בפי יהודה, וכיצד יעלה על דעתו של יהודה לספר לו דברים כל כך מופרכים?

שתי הקושיות הללו מעצימות כמובן זו את זו.

נדגים את הקושי באמצעות אותן שתי הנקודות בנאומו של יהודה שחז"ל בבראשית רבה ראו בהן את רמיזתו של יהודה להאשמת יוסף:

9. בראשית רבה

"אדני שאל את עבדו לאמר היש לכם אבא אח" - אמר לו: מתחילה באת עלינו בעלילה... שמא בתך באנו לקחת, או אתה סבור לישא את אחותנו? על טענה זו יכול היה יוסף לענות: שקר בפיך! לא שאלתי כלל שאלה זו, אלא חשדתי בכם כי מרגלים אתם, וזאת בתוקף היותי משנה למלך מצרים, ואתם אלו שסיפרתם על אביכם ואחיכם.

כך אמרת לנו: "הורידהו אלי ואשימה עיני עליו" - זו היא השמת עין?

אף על טענה זו יכול היה יוסף לענות: לא אמרתי כי אשימה עיני עליו, וממילא אין להאשימני כמי שלא עמד דיבורו.

כיוצא בזה יכול היה יוסף לתפוס את יהודה בדבריו כהנה וכהנה, הן על מה שאמר בדבריו ואינו תואם את מה שאירע באמת, והן על מה שהחסיר. בכך נותן יהודה נשק ביד השליט, לא רק כדי לדחות כל האשמה כנגדו, אלא אף כדי להאשים את יהודה באמירת שקר.

אם אכן אין בנאום יהודה שינויים מגמתיים שעשה בהביטו לאחור, כי אז לפנינו שתי גרסות שונות ולעתים סותרות של תיאור המפגש בין יוסף לאחיו, ואנו בתחום הז'אנר הקרוי 'רשומון'.

אך הדבר גורם למבוכה:

הגרסה העומדת אל מול גרסת יהודה אינה גרסה של דמות אחרת השותפה בסיפור, אלא גרסת המספר עצמו שתיאורו אובייקטיבי ונטול כל פניות.

כיצד נבאר אפוא את דברי יהודה?

1. תיאור המפגש הראשון עם יוסף - ארבע עדויות, שתי גרסות ומבוכה אחת גדולה

המבוכה גוברת כאשר אנו מתבוננים ב'הבטה לאחור' נוספת החוזרת אל אירוע זה עצמו - אל מפגש יוסף ואחיו, בדו-שיח השני שבין יעקב לבניו שחל כמה שבועות (או אולי כמה חודשים?) אחר קודמו, "כאשר כלו לאכל את השבר אשר הביאו ממצרים" (מ"ג, ב-ז) - **מקור 7** -

נדגים את האמור כאן ב'הבטה לאחור' קודמת בסיפורנו, אך אל אותו אירוע עצמו - אל מפגשם הראשון של האחים עם יוסף:

אירוע דרמטי זה עולה לדיון פעם אחר פעם בסיפורנו בנסיבות שונות.

בפעם הראשונה היה זה בדיווחם של האחים ליעקב אביהם, מיד כשחזרו ממצרים (מ"ב, כט-לד): **- מקור 6** - (כט) וַיְבֹאוּ אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֲרֻצָּה כְּעָנָן וַיִּגִּדּוּ לוֹ אֵת כָּל הַקְּרֹת אֲתָם לֵאמֹר: (ל) דָּבַר הָאִישׁ אֲדֹנָי הָאָרֶץ אֲתָנוּ קְשׁוֹת וַיִּתֵּן אֲתָנוּ כְּמִרְגָּלִים אֶת הָאָרֶץ: (לא) וַנֹּאמֶר אֵלָיו כְּנִים אֲנַחְנוּ לֹא הֵינּוּ מִרְגָּלִים: (לב) שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֲנַחְנוּ אֲחִים בְּנֵי אֲבִינוּ הֶאֱחָד אֵינָנו וְהִקְטַן הַיּוֹם אֶת אֲבִינוּ בְּאָרֶץ כְּעָנָן: (לג) וַיֹּאמֶר אֵלָינוּ הָאִישׁ אֲדֹנָי הָאָרֶץ בְּזֹאת אֲדַע כִּי כְנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם הֶאֱחָד הֵנִיחוּ אֹתִי וְאֶת רַעְבוֹן בְּתִיכֶם קָחוּ וְלָכוּ: (לד) וְהִבִּיאוּ אֶת אֲחִיכֶם הִקְטַן אֵלַי וְאֲדַעָה כִּי לֹא מִרְגָּלִים אַתֶּם כִּי כְנִים אַתֶּם אֶת אֲחִיכֶם אֲתָן לָכֶם וְאֶת הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ:

המשווה תיאור זה של האחים לסיפור הכתוב שהובא לעיל בסעיף הקודם, יודה שיש בדבריהם תיאור **נאמן ומקוצר** של מה שהתרחש באמת.

הדמיון אינו רק בקווים הכלליים אלא גם ברמה הלשונית: **"לדבר קשות", "מרגלים", "כנים", "שנים עשר אחים", "רעבון בתיכם"**

ועוד כמה מטבעות לשון אופייניות, הם החומרים המרכיבים את התיאור גם בלשון המספר וגם בדברי האחים.

אולם, תוך כדי הקיצור (שהוא כשלעצמו דבר הכרחי בדיווח מעין זה) נעשים שינויים שלכולם מגמה אחת ברורה:

לרכז את הרושם הקשה של מה שאירע באמת, לעורר בלב יעקב את הרושם שאין כאן איום ממשי, אלא רק חשד קל ואי הבנה שניתן לתקנם בנקל באמצעות הבאת בנימין למצרים.

לפיכך לא סיפרו על מאסר כולם בידי השליט (ובאמת בדיווח מקוצר אין לספר על מה שלא התרחש בסופו של דבר), ואף מאסרו של שמעון תואר על ידם בלשון זו: **"אחיכם האחד הניחו אתי"**

כאילו שמעון לא נאסר לעיניהם, אלא **ממתין להם בארמון השליט ונהנה בינתיים מכל טוב.**

אף את התנאי שהתנה עמם יוסף ניסחו האחים בדרך שונה ורכה מכפי שהוא נאמר בפועל, והוסיפו לדבריו **התחייבות כפולה** שאינה לפנינו בסיפור עצמו: (ל"ד) **"את אחיכם אתן לכם, ואת הארץ תסחרו"**.

ובכן, רבים השינויים וניכרת מגמתם, ובכל זאת הסיפור שבפי האחים אמין וקרוב למה שאירע באמת, **ועקב שלא נכתב באירוע עצמו ודאי היה "קונה" את גרסתם ומשלח את בנימין ללא חשש מופרז.**

אלא שתכניתם נטרפה מפני מה שקרה מיד עם תום דיווחם:

(ל"ה) **"ויהי הם מריקים שקיהם, והנה איש צרור כספו בשקו, ויראו את צררות כספיהם המה ואביהם ויראו"**.

כל הריכוך שניסו לרכז את דמותו של השליט הזר מתנפץ בבת אחת, ונהדף אל מול סירובו הנפחד של יעקב לשתף

יוסף ירשומון.

על כורחנו ניצבות לפנינו אפוא אותן שתי אפשרויות שצינו בראשית עיונו:

לראות בשינויים שבגרסת הדובר המביט לאחור **שינויים מגמתיים**, או לנסות ליצור **סינתזה של שתי הגרסות**.

הפתרון למבוכתנו מחייב לתפוס את שתי הדרכים הללו, כפי שיתבאר להלן.

את השינויים בנאום יהודה בהשוואה לגוף הסיפור ניתן לסווג לשלושה סוגים:

- א. השמטות של דברים עקרוניים, שהשמטתם משנה את מהות האירוע.
- ב. תוספות שאינן מתוארות בגוף הסיפור (שבחלקן משנות אף הן את מהות האירוע).
- ג. סתירה.

נתחיל לדון בתוספות, ונשאל: האם ניתן למצוא רמזים בגוף הסיפור לדברים נוספים שנאמרו בין יוסף לאחים באותו מפגש, מלבד אלו הכתובים לפנינו?

המעייין היטב בסיפור יגלה שהדו-שיח בין האחים ליוסף התרחש **בכמה זמנים שונים** – מקור 8 - ראשיתו בבואם לפני יוסף בראשונה (מ"ב, ז-טז),

המשכו לאחר שלושה ימים שבהם האחים היו במאסר (שם יח-כ),

וחלקו האחרון, הסתום, בעת מאסרו של שמעון: **10. בראשית מ"ב**

(כא) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבֵל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהַתְּחַנְנוֹ אֲלֵינוּ וְלֹא שָׁמְעֵנוּ עַל כֵּן בָּאָה אֲלֵינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת: (כב) וַיַּעַן רְאוּבֵן אֶתֶם לֹאמַר הֲלוֹא אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם לֵאמֹר אֵל תְּחַטְּאוּ בְּיָדְךָ וְלֹא שָׁמַעְתֶּם וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ: (כג) וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי שָׁמַע יוֹסֵף כִּי הִמְלִיץ בְּיַנְתֶּם: (כד) וַיֹּסֵב מַעְלֵיהֶם וַיִּבְדָּךְ וַיֵּשֶׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאֵתָם אֶת שְׁמֵעוֹן וַיִּאָּסֶר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם:

ובכן, מה דיבר אליהם יוסף באותו מפגש, מה היו מילות הפרדה שלו מן האחים?

נראה שהן אלו המצויות בסוף הדו-שיח המתואר בנאום יהודה (מ"ד, כג): **"אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני"**

הצורך בהוספת דברים אלו, בנוסף למאסרו של שמעון, הוא מפני האפשרות שמעלה יוסף בדעתו שיעקב יסרב לתת לבנימין לרדת עם אחיו, ובכל זאת ישלח את שאר בניו לשוב בר תוך השארת שמעון במאסר.

והרי זה מה שניסה יעקב לעשות במ"ג, ב' – מקור 7 - , ורק מפני הדברים המפורשים הללו של יוסף (שצוטטו שם מפי יהודה - בפסוקים ג ו- ה) הסכים בלית בררה לשלוח את בנימין.

הבה נלך אחורה בתיאור המפגש בפרק מ"ב, אל השלב השני של הדו-שיח, ונשאל:

כמה מן השינויים שמצאנו בנאום יהודה מצויים כבר שם: (א) וְהָרַעַב כָּבֵד בְּאֶרֶץ: (ב) וַיְהִי כִּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל אֶת הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הָבִיאוּ מִמִּצְרַיִם וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם אֲבֵיהֶם שְׁבוּ שָׁבְרוּ לָנוּ מֵעַט אֲכַל: (ג) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו יְהוּדָה לֹאמַר הֲעַד בָּנוּ הָאִישׁ לֹאמַר לֹא תָרְאוּ פָנַי בְּלִתֵּי אַחֵיכֶם אֲתָכֶם: (ד) אִם יֵשֶׁךְ מִשְׁלַח אֶת אָחִינוּ אֲתָנוּ נִרְדָּה וְנִשְׁפָּרָה לָךְ אֲכַל: (ה) וְאִם אֵינְךָ מִשְׁלַח לֹא נִרְדָּךְ כִּי הָאִישׁ אָמַר אֲלֵינוּ לֹא תָרְאוּ פָנַי בְּלִתֵּי אַחֵיכֶם אֲתָכֶם: (ו) וַיֹּאמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְמָה הֲרַעַתָּם לִי לְהַגִּיד לְאִישׁ הָעוֹד לָכֶם אִח: (ז) וַיֹּאמְרוּ שְׂאוֹל שְׂאוֹל הָאִישׁ לָנוּ וְלְמוֹלְדֹתָנוּ לֹאמַר הָעוֹד אֲבִיכֶם חַי הַיֵּשׁ לָכֶם אִח וְנִגְדָ לּוֹ עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַיְדוּעַ נִדְעַ כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת אַחֵיכֶם:

ובכן:

א. על פי דברי יהודה אל אביו אמר האיש **"לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם"**, דומה מאוד למה שיאמר יהודה ליוסף בנאומו **"ותאמר אל עבדיך: אם לא ירד אחיכם הקטן אתכם לא תספון לראות פני"**.

ב. האחים כולם עונים לשאלת יעקב **"למה הרעתם לי..."** כך: **"שאויל שאל האיש לנו ולמולדתנו לאמר: העוד אביכם חי, היש לכם אח?"**.

שאלה זו שהם מייחסים ליוסף דומה מאוד לשאלה שמייחס לו יהודה בנאומו: **"אדני שאל את עבדיך לאמר: היש לכם אב או אח?"**.

ג. הוראת יוסף על פי דברי האחים הייתה **"הורידו את אחיכם"**, בדומה לדברי יהודה: **"ותאמר אל עבדיך הורדהו אלי..."**, ולא כפי שנאמר בסיפור עצמו, שיוסף דורש את הבאת האח הקטן.

כל השינויים הללו מבדילים את דברי יהודה והאחים לא רק מגוף הסיפור, אלא גם מדבריהם שלהם בדו-שיח הראשון שלהם עם יעקב.

ועל כן גם כאן לא ניתן לנמק את השינוי העיקרי שעשו (ב) במגמת האחים להתגונן מפני שאלתו של יעקב.

הרי על דבריהם **"שאל שאל האיש לנו ולמולדתנו..."** יכול היה יעקב להגיב ולומר:

'הרי אתם בעצמכם סיפרתם לי לא מכבר, כי אתם אלו שסיפקתם את הידיעה על אחיכם הקטן, כאשר האשימכם האיש כמרגלים' (ועל כך שאל יעקב **"למה הרעתם לי להגיד לאיש העוד לכם אח?"**).

שוב אנו נבוכים:

שתי גרסות לתיאור המפגש, ולכל גרסה שני עדים: אל סיפור הכתוב מצטרפים דברי האחים בדו-שיח הראשון עם אביהם, ואל תיאורו של יהודה בנאומו מצטרפים דבריו שלו ודברי האחים בדו-שיח השני עם אביהם. אלא שכאמור, אין להשוות את משקלה של עדות הכתוב לכל שאר העדויות.

ז. הפתרון המורכב

מפני משקלה המכריע של עדות הכתוב בגוף הסיפור לא נוכל לראות בגרסות השונות לתיאור המפגש האחים עם

והאחים ענו לו מדוע דרישתו מהם בלתי אפשרית.

מה הביא את יוסף לאחר שלושה ימים לחזור בו מכוונתו הראשונה לאסור את כל האחים ולשלוח אחד בלבד להביא את בנימין, ולהפוך את היוצרות?

לכאורה יוסף עצמו עונה על כך (מ"ב, יח-כ):
זאת עשו וחיו - את הא-להים אני ירא... לכו הביאו שבר רעבון בתיכם... ולא תמותו.

כלומר:
 יראת א-לוהים שבו מביאה את יוסף לדאוג למחייתם של בני המשפחה שבארץ כנען, התלויה בבוא כל האחים (למעט אחד) עמוסי בר אל בתיהם.

אולם מה חשב יוסף בתחילה?

התשובה הנראית לנו לחזרתו של יוסף מתכניתו היא שיוסף חיכה שלושה ימים - זמן קבוע במקרא להבשלת תהליכים - עד שהאחים יסכימו לשלוח אחד מהם להביא את בנימין.

יוסף אמר:

"שלחו מכם אחד ויקח את אחיכם" - אך איש אינו מוכן ליטול את השליחות.

האחים נמצאים ב"משמר" כשהם מהווים חזית אחת של התנגדות ליוסף.

לאחר שלושה ימים, כשמתברר ליוסף שתכניתו להבאת בנימין לא תצא כך אל הפועל, הוא בעצם נכנע לאחים ומשחררם, תוך השארת אחד בלבד כבן ערובה להבאת בנימין.

כדי לשמור על כבודו, הוא מנמק את כניעתו להם רק בנימוק של יראת שמים.

על פי התכנית החדשה אין לאחים בררה אלא לעלות אל אביהם, וכשיכבד עליהם הרעב הם יאלצו לשוב, והפעם עם בנימין.

מה הסיבה לסירובם של האחים לשתף פעולה עם תכניתו הראשונה של יוסף?

לא קשה לעמוד על דעתם:

הם ראו בשליחות הזו שיוסף דורש מהם שליחות בלתי אפשרית.

יעקב לא יסכים בשום אופן לשלוח את בנימין עם אותו אח בודד אל השליט האכזר שמחזיק את כל שאר בניו במאסר שרירותי.

הרי אף כשהחזיק את שמעון לבדו במאסר תיארזו זאת האחים ליעקב באמרם לו כי יוסף ביקש "אחיים האחד הניחו אתי..." (ראה מה שכתבנו על כך בסעיף ג לעיל).

כבר ניתוח זה של האירועים מלמד כי שתיקתם של האחים למשמע דרישתו של יוסף להבאת בנימין אינה שתיקה של הודאה (כפי שהנחנו בסוף סעיף ד) אלא שתיקה של סירוב עקשני לשתף פעולה עם יוסף, סירוב שהלך ונמשך שלושה ימים.

לא רחוק הוא להניח שבאותם שלושה ימים התנהל בין יוסף לאחיו דו-שיח שבו שאל יוסף לסיבת סירובם,

הם הסבירו לו את המצב המשפחתי:
 אביהם, שסיפרו לו על קיומו בדו-שיח הראשון - "אב זקן" הוא, והקטן שעמו - "ילד זקונים" הוא, והאחד שאיננו - הוא אחיו בן אמו של הקטן שנותר "לבדו לאמו, ואביו אהבו", אשר על כן "לא יוכל הנער לעזב את אביו. ועזב את אביו - ומת", ומי מן האחים יהא מוכן לשליחות שעלולה להביא על אביהם מוות?

אף הבטחתו של יוסף כי אם יביאו את אחיהם הוא "ישים עינו עלי" לטובה לא הועילה.

דברים אלו הביאו את יוסף להבין, שאם הוא חפץ בהבאת בנימין אליו חייב הוא להוריד את רמת האיום בדרישתו ולשחרר את כל האחים מלבד אחד.

כך נתבאר כל התוספות שהצבענו עליהן (לעיל סוף סעיף ד, פריטים ב-ה) כדברים שניתן למצוא להם רמז, או על פניו להניח את קיומם בגוף הסיפור ללא כל קושי.

ואם כך זו 'הבטה לאחור' אל דברים שלא נכתבו בפירוש בגוף הסיפור (ולא כמו שכתבנו בראש סעיף ד).

נמצא, לפי הצעתנו, כי יהודה "מכווץ" בנאוו שלושה דיבורים שהיו בין יוסף לאחיו בשלוש הזדמנויות שונות לכדי דו-שיח אחד.

דבר דומה עשה יהודה בחלקו השני של נאומו ביחס לשתי השיחות שהיו בין האחים ליעקב, שהובאו בנאום בשיחה אחת.

אלא שבמקרה הנידון עתה דו-שיח אחד בין יוסף לאחיו אינו כתוב (אלא רק ניתן לשער על פי מהלך העובדות המתוארות), והדברים האחרונים שאמר יוסף לאחיו רק נרמזים בכתוב: "וידבר אלהים".

נותר לנו עתה לבאר את ההשמטה המהותית ביותר בנאומו של יהודה - את האשמתם כמרגלים, ואת ההשמטות הנלוות אליה - מאסר האחים שלושת ימים ומאסרו של שמעון,

וכן את מה שנראה כסתירה יחידה לעובדות המתוארות בגוף הסיפור, את דברי יהודה: "אדני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח".

נראה כי יש כאן שינוי מגמתי, אולם לא כזה הבא להסתיר את העובדות שאירעו או לשנותן - יוסף הרי מכיר את העובדות היטב - אלא כדי לרמוז ליוסף רמז עבה.

חזקה עליו שיבין רמז זה דווקא מפני שיחוש בנקל בפער בין העובדות כפי שהיו לבין הצגתן בדברי יהודה.

יוסף ניסה לשוות לדו-שיח שניהל עם האחים בעת הופעתם לפניו אופי של "תחקיר ביטחוני" על ידי מי שדואג לביטחון ארצו מתוקף משרתו.

אולם יהודה (המשמש פה לאחים כולם) חש בחוסר האותנטיות שיש בהתנהגותו של יוסף.

הוא חש כי האשמתם כמרגלים לא הייתה אמיתית, אלא

שאלות אלו שבאמת הן שעניינו אותך.

שימשה כיסוי להתעניינות המיוחדת של האיש הזה במשפחת האחים.

מסיבה זו אין יהודה מזכיר את האשמתם כמרגלים בנאומו.

האינטואיציה של יהודה צדקה כמובן. ההתחזות של יוסף כמי שדואג לביטחון מדינתו לא הצליחה להסוות את כוונתו האמיתית להגיע עמם לדיון בענייני משפחתם.

אלא שאת זאת אין יהודה יכול לומר בגלוי במילים כגון 'לא הצלחת לרמותנו: אנו יודעים שאתה בעצמך לא האמנת בהיותנו מרגלים, ואמרת לנו רק כדי לאלצנו לספר על משפחתנו, שמשום מה אתה מתעניין בה'.

לפיכך נוקט כאן יהודה בתכסיס של היתממות: הוא מתעלם לחלוטין מכל עניין 'המרגלים' ומתאר את יוסף כמי שכל עניינו הוא רק בשאלה "היש לכם אב או אח".

כאומר: זאת השאלה שבעצם רצית לשאול, וכל מה שעשית בהליכתך סחור סחור היה כדי להגיע לתשובה על

על פי תיאורו הנרמז הזה של יהודה יוצא, כי אף הדרישה של יוסף להביא את בנימין אליו לא נועדה להיות אמצעי להוכחת חפותם מהאשמתו אותם כמרגלים, אלא באמת היא המטרה שלשמה נטפל אליהם, והאשמתם כמרגלים היא רק אמצעי לכך.

כל עיצוב הדו-שיח בנאום נועד לכך: **שאלתו הראשונה של יוסף כבר נוגעת היא לאח הזה, ומיד כשהאחים מאשרים את קיומו, דורש יוסף את הבאתו.**

בתחכום מופלא, ללא האשמה מפורשת, ובאמצעות פריסה שונה בעליל של העובדות, זועק יהודה את זעקתו: "מתחילה (- ועד סוף) בעלילה באת עלינו".

כל מעשיך ודיבורך עמנו, מהמפגש הראשון ועד לתביעתך עתה להשאיר את בנימין כעבד - הכול עלילה אחת גדולה שנרקמה מראש.

וכידוע, צדק יהודה....